

Julius Slovackis

Mindaugis, Lietuvos karalius

Istorijos paveikslas penkiuose aktuose

YPATOS

Mindaugas, Lietuvos karalius

Ragnytė, jo motina, neregė

Heidenrichas, kryžiokas*, popiežiaus pasiuntinys

Daumantas, kunigaikštis

Aldona, jo pati

Trainaitis, Mindaugo brolėnas

Hermanas, kryžiokas

Vaišvilkis, minykas**, Mindaugo sūnus

Liutavaris

Kryžiokas

Minykas I

Lietuviai, kryžiokai, tarnaičiai, minykai

Scena Naupilėje

AKTAS PIRMAS

SCENA I

Salė Mindaugio pilyje

[...]

Trainaitis

(vienas)

Visur! Visur man painiojas minykai!

Bet laiks ateis – jis turi žūt, – su juo

Ir vokiečiai išnyks. Iš kunigaikščių

Pirmiausias Mindaugis, kurs vakar da

Graudeno vokiečiams, apsupo sostą

Kryžiuokų veidmaininga draugyste.

Bet durklas šits – jame lietuvių viltis –

* Kryžiokas – kryžiuotis. (Red.)

** Minykas – vienuolis. (Red.)

Su manim Daumantas, Aldonos vyras,
Vaidilos, liaudis. Daumants, apsirėdęs
Šarvais kryžiokų, eis ieškot pačios,
Ką paveržė jam Mindaugis, ir keršys –
Man sostas pasiliks.

(žiūri į gilumą)

Štai Mindaugio

Ateina motina, nesveiko proto
Ir neregė.

Ragnytė įeina netvirtu žingsniu, ištiestomis priešais rankomis ieškodama kelio

Ragnyte! Sveikina
Anūkas.

Ragnytė
Ar anūkas? Aš anūko
Jau neturiu – jau netekau sūnaus.
Iš ryto da turėjau aš anūką
Ir sūnų – jau dabar sūnus kape.

Trainaitis
Ragnyte! Sūnų tu turi, jis gyvas.

Ragnytė
Ar gyvas? Gyvas da. Su akimis
Ir atminties jau netekau. Žiūrėjau
Ant svieto* kitąsyk – ir aš tada
Da gyvenau – dabar naktis tamsioji!
O Lietuvos dievai!
(sėda sumišusi iš senatvės)
Duok, Ona, man
Verptuvą. Vakars jau. Prie darbo, mergos!
Smagus užims verptuvo...
(taikosi dainuoti)
Miegok, vaikel! Ant galvos tavo
Aukso karūna, vai liuli liuli...
(luktelėjusi)
Gyvas jis
Ir aš gyva. Neilgai jau gyvensiu!
Ir jis numirs. Negausiu jo matyt –
Mirtis greit artinas. Kaip jis išrodo?
Ar jį regėjai?

* Svietas – pasaulis. (Red.)

Trainaitis
Kas? ar Mindaugis?
Tur kryžių ant krūtinės.

Ragnytė
Aš da niekad
Nemačius kryžiaus – jis turbūt baisus.

Trainaitis
Briliantų kryžiai – dovanos iš Rymo*
Nuo popiežiaus.

Ragnytė
(pasikelia, pasibaisėdama)
O! popiežius!
(puola ant kėdės)

Trainaitis
Ji mirs.

Ragnytė
(neilgai trukus)
Onute! duok verptuvą... Kas minėjo
Čia popiežių? Tas balsas atminties
Man širdį žeidžia... Du turėjau sūnu...
Ansai tai mano džiaugsmas, tavo tėvs...
Tas antras... Aš svajoju... taip, svajoju
Sapne tarytum... antras... kur jis yr?

Prie paskutinių žodžių ateina ant scenos: Mindaugis baltuose krikšto rūbuose su karūna ant galvos; Heidenrichas pasiuntinio rūbuose, iš po permatomos kamžos žymu šarvai; Hermanas neša pirm pasiuntinio auksinį kryžių; Daumantas kryžiokų šarvuose, nuleidęs ant akių šalmą, ant kurio yra ženklas – rožė, ant pagalvėlio neša taipgi rožę auksinę ir toliau nuo kitų atsiremia į stulpą; Liutavaris

Jaučiu aš kraują – Mindaugis tur būti
Čionai. Artyn eikš, Mindaugi! Ar tu
Grįžti su išvarža, laimėjęs kovą?
Tikrai dabar jau tavo pagarsės
Garbė? Girdžiu, kaip tavo darbus skelbia
Nudžiugę žmonės. Ar nuo Dauguvos
Krantų grįžti? Ar vokiečių klastingą
Sutrynei zokoną*? Ar Rusija
Drebėjo prieš tave? Ar daug laimėjai?

* Rymas – Roma. (Red.)

* Zokonas – čia: krikščioniškas mokymas. (Red.)

Ar turtų daugel parsigabenai?
Sakyki man! Aš taipgi pasidžiaugsiu,
Kaip motina tikra su ašaroms
Tave palaiminsiu. Priek prie manęs
Artyn, sūnau!

Mindaugis
O motin! Nežinau,
Ką pasityčiojimo žodžiai reiškia?
Aš duosiu kubilaitį gintaro
Dievaičiams permaldauti; jei už vieną
Ne'tleistų, duosiu du.

Ragnytė
Girdėjau juk
Pati – jis piktžodžiauja! Kunigaikšti!
Nė aš nesuprantu, ką ženklina
Kalba tavoji. Šiandien tavo lūpos
Išleidžia vien nepaprastus žodžius.
Bet meilė motinos prie tavęs riša
Mane. Eik šen, uždėsiu ant galvos
Palaimos ranką. Ko manęs bijaisi?
Tarytum būčiau pakramtos šmėkla**.
Ar taip be visko jau gali apseiti,
Kaip be palaiminimo motinos...
Ir be tikėjimo?

Mindaugis
O ne! Yr toki
Dalykai, be kurių apseit sunku,
O apseinu vienok, jei to prireikia.
Ne vieną žemę jau tokiu būdu
Praleist turėjau, kaip antai Slonimo
Ar Vilkaviškio¹. Man ir be garbės
Sunku apseiti, bet ir savo garbę
Sumažinau, prispyrus reikalui.
Karalius aš, guodoja* mane liaudis,
O juokiasi kareiviai! Vokiečiams
Blizgėjims šalmo rodėsi baisėsnis
Nekaip ta karūna, kurios menka
Šviesa tik moterims, vaikams ir liaudžiai
Patinka. Reikia da pakęst, taip nor
Likims. Nė Mindaugis negal kovoti

** Pakramtos šmėkla – priekaištaujanti. (Red.)

¹ T. y. Volkovysko (miestas Baltarusijoje, Gardino srities pietvakariuose). Nuo XIII a. Priklausė Lietuvos DK.

* Guodoti – gerbti. (Red.)

Su likimu. O motin! Ar manęs
Ne'pkęsi amžinai? Ar tau ne miela,
Kad aš, sūnus, karaliumi esmi?
Lenkiu prieš tave galvą vainikuotą –
Palaimink, motina! Palaiminki!

Ragnytė
(ištiesdama ant jo ranką)
Prakeiksiu!

Heidenrichas
Nieks neatsakys tau – Amen.

Ragnytė
O Mindaugi! O Mindaugi! Klausyk,
Klausykite ir jūs visi, minykai!
Prakeikiu jus! Tegul bus prakeikta
Kryžiojų veidmainystė, tartum maras
Mūs Lietuvą pridengusi sparnu!
Sūnau! ir tave palytės tas maras –
Jis neužmuš, tik žmonės nuo tavęs
Iš tolo bėgs. Ir liksi viens ant svieto.
Išmirs tos tautos, ant kurių buvai
Geležinius uždėjęs pančius, liksi
Viens sau ant liaudies kapinių. O tas
Tamsus tikėjimas, ką tu priėmęs
Esi, suvienys tave su tauta,
Kur Lietuvą praris. Esi ant sosto,
Ant sosto su tavim ir popiežius!
Turi vaikų – jie žmogžudžiai bus! Eiki,
Užmušk juos lopšyje, vaikus užmušk!
Pagimdžiau aš gyvatę, ir tu gimdai
Tik gyvates!.. A! širdį perplėšiau!
Tau širdį perplėšiau!

Išeina pasirėmus ant Trainaičio

[...]

AKTAS TREČIAS

SCENA I

Heidenrichas, Hermanas

Heidenrichas
Kad Lietuvą pametus jau greičiau.

Grįžtu pasiviešėjęs pas karalių.
Lietuviai linksmos, aš viens tiktai
Buvau nuliūdęs, viens tiktai išbalęs.
Laukinės jujų puotos. Tik klausyk!
Uolinėj salėj aržuolinis stalas
Aplinkui visas žėri nuo taurių,
Ties salės viduriu ugnis užkurta;
Aplinkui dūmai suka, kibirkštys
Lakioja į šalis; šeši lietuviai
Nepasijudindami, iš akmens
Tarytum, laiko ant galvų iškėlę
Sakuotus pušinius žibintuvus;
Viens riksmas, triukšmas, kuo bjauriausi žodžiai!
Keistai išrodžiau aš toje minioj
Laukinėj – briliantinis mano kryžius
Vos ne vos spinduliais prasiveržė
Per dūmus... Hermane! Kad kuo veikiausiai
Galėtume jau atsisveikinti
Su Mindaugiu!

Hermanas

O viešpatie! Ne laikas
Gadinti sandarą su Lietuva –
Kryžiokai da dabar neprisirengę
Kariauti! Vienas žingsnis ne'tsargus
Iš sykio gal atimti visą naudą
Mūs ilgo triūso, misijos sunkios.
Kad Mindaugis mokėtų tik naudotis,
Tai klioštorius* kryžiokų kaip matai
Sutremptų, išnaikintų.

Heidenrichas

Tai teisybė,
Reik liūtas glostyt. O vienok, brolau,
Prisipažinsiu, man jau nusibodo
Būt pasiuntiniu popiežiaus. Turiu
Drąsybę ricieriaus**, komtūro*** kardą,
Vienok čionai lieku! Apdangaluos
Minyko ir bjauriu būdu minykų
Niekingai taikytis reik su klasta,
Iš pasalų imt viršų. Juk kryžiokas
Seniau tą kunigaikštį niekino,
O šiandien? Šiandien aš jo spaviedninkas****!

* Klioštorius – vienuolynas. (Red.)

** Ricierius – riteris, karžygys. (Red.)

*** Komtūras – vienas iš riterių ordinų aukščiausių laipsnių; tą laipsnį turintis asmuo. (Red.)

Aš tarnas Mindaugio! Atsimeni
Tą brolių, kurs su mums drauge atėjo,
Ką broliai Albijono sūnumi
Vadino, kurs dėvėjo ženklą rožės?
Prapuolė jis dabar – ar tik nebus
Čia darbas Mindaugio? Jei jis iš tikro
Pakėlęs ranką būt ant gyvasties
Bažnyčios tarno, zokoną užrūstins
Toks darbas ir už kraują brolio mūs
Lietuvių kraujas liesis.

Hermanas

Ricierius tas

Kalėjime. Dėl jo nēr ką rūstaut:
Jisai lietuvis, pagonis, kurs buvo
Nuvykęs ik pat Nemuno krantų,
Mínyko rūbuose besislapstydams
Nuo Mindaugio; dabar sugrįžo vėl
Pačios ieškoti, Mindaugio išplėštos.
Vienok šventi mūs rūbai šiuo žygiu
N'išgelbėjo. Sode maldas kalbėdams,
Aš vakar bokštą jo atitikau
Ir pro langelį padaviau jam kardą.

Heidenrichas

Išgelbėjai lietuvių – nekenčiu
Lietuvių! Kam da šitiek darbo verčiant
Juos prie tikėjimo? Kokia iš to
Nauda? Tautų n'uzsikentimo krikštas
Neužgesins. Galėtų duoklę mums
Mokėti, o vienok dabar nemoka.
Mūs ricierių dvasia sunyks visai,
Jei zokoną tiktai sutaikios žemės
Apsups: ar eisim gaudyt žaltvyksles
Dykumose? Su jūrėmis kovosim?
Ar imsime su Dauguvos gelmėmis?
Išges mūs ricierių dvasia. Ateina
Lietuvių kunigaikštis – reikia man
Vėla apsirėdyt skraiste niekšystės
Ir nusizeminimo – aš mainaus
Kaip driežas. Prisiega vienok baisinga
Mane surišo, aš pasiuntinys
Ir mano ypatoj mūs visas zokons
Atsispindi.

Duoda ženklą, Hermanas traukiasi, įeina Mindaugis

Karaliau, Dievs
Su tavim!

Mindaugis
Sveikas!

Heidenrichas
Viešpatie! Nerimsti,
Matau, ir akys migloms apneštos
Tiesiog nurodo tavo dvasios audrą
Ar kokį užslėptą užmanymą,
Tikrai, kad, ne visai da tvirtas būdams
Tikėjime, nemoki priešintis
Šio svieta rūpesčiams; da neįgijęs
Esi tu tikro persiliudymo,
Kad yr apveizda ir kad už dorybę
Dangus užmoka. Žemės pakramtą
Veik išsklaidys malda – tad melskis!

Mindaugis
Melstis? Rožančių aukso pasiėmęs štai
Ir durklo ašmenims pradėjęs skirstyt
Šventus poteriukus, užtėmijau*,
Ant durklo buvo sukrekėjęs kraujas,
Bet nežinau kieno – turėjau mest
Nė nepabaigęs poteriaut.

Heidenrichas
Karaliau!
Jei tik gailiesi iš tikros širdies
Ir jei tiki – nurimki! Mūs bažnyčia
Pasigaili, atleidžia, laimina,
Be užmokesties niekad nepalieka
Tikėjimo, ir tavo gailestis
Be suraminimo neliks. Tik teikis
Visas slapčias mintis, visas kaltes
Mums išpažint. Sūnau, neslėpki nieko –
Altoriaus tarnas jas išriš.

Mindaugis
O kas išdrįs pažvelgti į gilumą mano
Širdies, nusiminimo bedugnės

* Užtėmyti – pastebėti. (Red.)

Ir žmogžudystės? Kas? Ar tu, pabūgęs
Gyventpalaikis klioštoriaus? Aš pats
Ne'tleisiu sau, man nieks negal atleisti!
Mažiausias mano nusidėjimas –
Kad aš susitepiau krauju.

(rodo durklą)

Žiūrėki!

Ant šito plieno surūdijusio
Atrasi mano darbus išrašytus
Krauju – ar juos atleisi man?

Heidenrichas

Tikėk!

Turiu nuo Dievo tiesą tuos išrišti,
Kur sutepti krauju.

Mindaugis

Tu baisesnių

Norėtum kalčių? Tai klausyk, per skliautą

Dejuoja! Jo karūną ant galvos

Nešioju... Paklausyki! Iš po žemės

Išgirsi kitą da dejavimą,

Bet ne, n'išgirsi – jau jisai negyvas...

Ar tai atleisi man?

Heidenrichas

Tikėki! Mūs

Bažnyčios didelė galybė! Maldos

Krikščionių kunigaikščio nenueis

Ant nieko. Tikras gailestis širdingas

Nuplaus kaltybę. Ką išrišiu aš

Ant žemės, tai bus išrišta ir Dievo

Danguj. Dėl to gi aš atleidžiu tau

Kaltes!

Mindaugis

Tu baisesnių norėtum kalčių?

Tu nori tamsią dvasią peržvelgti

Iki pat dugno? Tai žiūrėk! Laukinė,

Akla, niekinga liaudis slankioja

Po geležies skeptru. Aš ją prispaudžiau

Visu tamsybės sunkumu. Širdyj

Nešiojasi jau baimę, o į vietą

Dorybės veda klastą. Tik žiūrėk,

Kaip tas tamsus lietuvis, man pamojus,

Nulenkia galvą ir žegnojasi,

Nors velytų greičiau jis ant krūtinės

Pajust ringuojant žaltį, o ne tą
Didei ne'pkenčiamąjį kryžių. Kas gi
Atleis man šitą kaltę?

Heidenrichas

Viešpatie!

Esi vadu ant liaudies pastatytas,
O jeigu valdžią pildai per aštriai,
Jei paklusnumo reikalauji, baime
Valdai, – atleis tau Dievas, nes Jis pats
Tau suteikė tą valdžią. Aš atleidžiu.

Mindaugis

(karčiai nusijuokęs)

Gerai! Dabar jau aš visai ramus!
Tuoju einu užklupt kryžiuokų žemę!
Seniai jau laukiu laiko parankaus
Į karą ruoštis. Išdas jau išsekęs,
Aš pats garbės išs'ilgau, o nuo jūs
Daugiau nereik man nieko. Jau karūną
Turiu ir atleidimą iš dangaus.
Einu dabar draskyti jūsų šalį.

Heidenrichas

Bandai mane tais žodžiais, bet kryžioks
Nežiūri tuščio žodžio.

Mindaugis

Žodį savo

Paremsiu tuoj.

Žiūrėk pro tas tamsias

Skersuotas geležis į platų lauką.

Kareiviai susirinkę stovi ten.

Galbūt jie susirinko ant medžioklės?

O ten, žiūrėk, raudonas koks dangus.

Galbūt panemunų pakilo gaisras?

O ką? Dabar pažįsti Mindaugį,

Lengvatiky minyke?

Heidenrichas

Tai tegul gi

Piktadėjystės sunkenybė puls

Tau ant galvos! Tikėjimą atminki!

Mindaugis

Tu tyčiojies, minyke! Aš rytoj

Jau melsiuosi bažnyčioje kryžiuokų,

Jūs vyną gersiu šventintu indu,
Namus papuošiu aš kaurais* išplėštais
Iš klioštoriaus ir pirmą poterių
Aš sukalbėsiu, mirus jūsų mistrui
Didžiamjam.

Heidenrichas
Tu per mus karaliumi.

Mindaugis
(meta karūną)
Nereik karūnos! Ją metu! Tai bentgi
Supainiota širdis atsiliuosuos**.
Dabar aš Mindaugis jau, kunigaikštis,
Kryžioką priešius.

Heidenrichas
(perplėšia kamžą ir stoja šarvuose, su kryžioško kraiste)
Aš gi Heidenrich,
Kryžiokas, tavo, kunigaikšti, priešius.
Atsivaduoju aš nuo rūbo to,
Metu tuos ženklus nusižeminimo.
Kaip mane šarvuose dabar matai,
Prisiekiu aš ant Dievo, jog tie žodžiai,
Kuriuos kalbėjo tau pasiuntinys,
Ne mano žodžiai. Manyje pažinki
Tik ricierių! Tik priešių pamatyk!
Po tokio išdavimo jau išduoti
Nėr kaltės. Jau dabar iš pasalų
Veikt stengsiuosi ir atvirai kovosiu;
Sukelsiu tavo pilyje gaisrus
Ir išdavimą; eisiu aš už jūrių
Maldauti sau pagelbos pagiežai.
Iktol nemesiu nuo pečių tos skraistės,
Ik tavo kapui uždangos prireiks.
Prie poterių kas vakars ir kas rytas
Pridėsiu keiksmą – Dievs tave ištiks!
(traukiasi)

Mindaugis
(vienas)
Grūmoja, bet veltui. Dabar, apgavus
Kryžioką, reikia būti atsargiu –
Jie valdo svietą. Apsiriko sunkiai,

* Kauras – kilimas. (Red.)

** Atsiliuosuoti – išsilaisvinti. (Red.)

Nors rodės jiems, neklysta niekados.
Per spaviednį* patraukė mano širdį
Prie gailesties.

[...]

Iš lenkų kalbos vertė Vincas Kudirka

Vincas Kudirka, *Raštai*, t. 1, parengė Aldona Vaitiekūnienė, Vilnius: Vaga, 1989, p. 498–502, 523–529.

* Spaviednis – išpažintis. (Red.)